

Novella a delejes haláról

Az 19... év februárjának elején távirattal rendeltek Melbourne-ba, hogy mint a philadelphiai főiskola bakteriológiai intézetének vezetője, szedjem össze az adatokat, és tegyek jelentést arról az új és rémes járványról, ami ebben a városban fellépett, és amiről eddig csak közvetett és megbízhatatlan hírek szivárogtak ki. Az új betegség, vagy inkább új halálnem – mert egyetlen gyógyult eset nem fordult elő – leírása merőben hihetetlenül hangzott.

Határozottan emlékszem, hogy útközben többször is eszembe jutott Edmund Dale, régi iskolatársam, akiről legutóbbi információm annyi volt, hogy a teológiáról mármint felszentelt lelkész, Melbourne-be helyeztette magát. Futó kívánság alakjában átvillant rajtam, milyen jó lenne, ha találkozoznánk, legalább nem volnék annyira egyedül.

Erről Melbourne-ban, az első napok izgalmai közt, teljesen megfeledkeztem. A szállodából egyenesen az egyetemre hajtottam, X. tanárhoz, akihez ajánló levelem szólt. Tőle tudtam meg aztán a borzasztó részleteket. Az új betegség mintegy hónappal ezelőtt lépett fel, egészen váratlanul. Az első áldoztnál – egy kereskedő volt – még nem sejtették, miről van szó: az utcán esett össze, különben egészséges ember, nem boncolták valami lelkiismeretesen, szívszélhűdést állapítottak meg. Csak a negyedik vagy ötödik hirtelen haláleset vizsgálatakor derült ki, hogy nem különálló egyéni okok szerepeltek: megtalálták a szívben és agyban azt a közös, eddig ismeretlen elváltozást amihez hasonlót a tudomány – ez volt a legmeglepőbb – eddig azoknak hulláiból ismert csak, akiket magasfeszültségű villamos áram pusztított el. Egyébként az arc eltorzulása, az ujjak görcsös összehúzódása is tipikusan azt a képet mutatta – X. tanártól tudtam meg, hogy a betegséget és járványt népszerűen máris „delejes halál”-nak, „villamos halál”-nak nevezik a városban. Hogy honnan származik, arról sejtelve se volt senkinek: annyit kétségtelenül meg vélték állapítani, hogy ezúttal nem fertőző anyagról, baktériumról van szó – sem a beteg, sem a hulla nem veszélyeztette az egészséget, még közvetett értelemben, az úgynevezett bacilusgazda útján sem, és a mikroszkóp csak fizikai elváltozásokat tudott felfedezni a szövetekben. A város legkülönbözőbb pontjain váratlanul rosszul lett, összeesett, rángatózott és meghalt az áldozat, eddig több mint háromszáz: kétszáz ezek közül a legutóbbi napokban.

Nem vagyok író, és így csak szárazon, riportszerűen adom elő azt, amit láttam és hallottam: nem próbálom meg képét adni annak a halkan, jéghideg szorongással növekvő rémületnek, amit az emberek arcán, nyugtalan tekintetén észrevehettek az, aki ismerte ennek a pániknak az okát, utcán, tereken, az egész mozgalmas városban: - mert egyébként a város élte a maga életét. Röviden annyit, hogy már az első héten volt alkalmam látni delejes halálban elpusztult ember hulláját és fájdalom, magát a delejes halált is.

Szállásomra siettem éppen, hogy magamhoz vegyek néhány preparátumot – be kell vallanom, ebben az időben titokban azon fáradoztam még, hogy kimutassam, hogy a delejes halálnak, igenis kóroanyag, bacilus az oka, mint más járválynak -, itteni orvosi körök felfogását, némi belső kárörömmel és tudós göggel mint afféle laboratóriumber, naiv és igazi tudóshoz méltatlan fantazmagóriának hittem, s már készen volt néhány oldal a Bacteriological Weeklybe szánt értekezésemből, amitől ezeknek az uraknak egy kicsit megnyúlik majd az orra.

Az állomáson, sőt a villamosan történt, amelyről már leszálltam volt. Néhány lépést tettem, mikor ijedt, fojtott kiáltások, a hátam mögött, megállítottak. Egy ember feküdt közvetlen a villamoslépcső előtt, úgy látszik, éppen leszállt, mikor a roham utolérte. Epileptikus görcsök rángatták ezt az embert, kövér polgár-arca rettenetes kínokban vonaglott. Azonnal csődület

támadt, néhányban fölébe hajoltak – bizonyos, hogy már az első pillanatban hallottam ezt a szót „delejes halál”.

Megfordultam és odasiettem, és egyenesen beleszaladtam Edmund Dale-be, aki sietve, szinte futva igyekezett a járda felé.

Én ismertem meg.

- Dale! – kiáltottam rá.

Visszahökkent, rám meredt. Az arca nagyon sápadt volt, s ettől eltekintve is, mert hisz ennek az iménti jelenet lehetett az oka, feltűnően sovány és megviselt.

- Fel akartalak már keresni – hadartam gyorsan -, gondoltam rá, hogy meglátogatlak. Tudod mit, ebédeljünk együtt. Mi történt itt?

Idegesen vállat vont, még mindig nem felelt, de mikor a csődület felé akartam lépni, megfogta a karomat.

- Ugyan, hadd el – mondta bosszúsan és rekedten -, mit láatsz rajta?

Meg akartam magyarázni, hogy mint orvost érdekel a dolog, de ő görcsösen fogta a karomat, és vonszolt a járda felé. És közben gyorsan, fojtottan ezeket mondta:

- Valami ostoba filiszter, mit tudom én. Elém terpeszkedett, éppen mikor le akartam szállani. Egy kicsit meg is lökött talán. Most ott fekszik.

- Hát te is ezen a villamoson utaztál?

- Igen. Bocsáss meg, nem vettelek észre.

- Én se téged.

Néhány percig szótlánul mentünk egymás mellett. Nem tudom, miért jöttem zavarba: valami különös, hideg érzés fogott el.

- Mégis meg kellett volna nézni – mondtam végre. – Úgy látszik, ez járvány... amit itt delejes halálnak neveznek... tudod, éppen emiatt vagyok itt Melbourneben.

Megállt, felém fordult, és mélyen a szemembe nézett. Én már kinyitottam a szájam, de nem jött szó a torkomon. Idegen rémület fogott el, és az ujjaim végén valami rángatózó bizsergést éreztem: a hajamat is mintha megcsapta volna valami. Pedig a tekintete mély és szomorú és fájdalmas és bensőséges volt.

- Nem nézed meg, ugye – mondta szelíden, búsan mosolyogva, és folyton nézett -, nem nézed meg, mert én kérlek erre, és mert nem akarsz velem ellenkezni.

Nem tudtam felelni, ijedt csodálkozás remegett minden idegemben.

Lehorgasztott fejjel ment egy darabig, aztán fáradtan, egyhangúan beszélni kezdett, mintha maga elé beszélne.

- Most már úgyis mindegy...ma vagy holnap...úgyse maradok itt... és ha nem találkozom veled... talán másnak mondom el... egy idegennek...

Megállt.

Máriusz – mondta remegve -, mindig szerettelek... legalább úgy tudom, azt hiszem... De azért mégis kérlek, menj innen, fuss el gyorsan ebből a városból...

- Én is mindig szerettelek – csak ennyit tudtam mondani. Különös beszélgetés volt ez ott az utcán. Megint rám nézett.

- Bizonyos vagy ebben?

A szájam rángatózva dadogott valamit. Agyamra köd ereszkedett. Az ájulás környékezett, nem tudtam, órák óta állunk-e itt, megdermedve, vagy csak percek múltak el. Rettenetes erőfeszítéssel, mint aki álmában beszél, nyögtem ki szánalmas rémülettel:

- Ne...ne...mondd ki...

De már későn volt.

- Én vagyok a delejes halál – mondta Edmund Dale.

*

- Máriusz, mindig azt hittem magamról, hogy szeretem embertársaimat, hittem magamban és a jószágomban, mikor pap lettem, és eljöttem Ausztráliába. Mikor az a szörnyű dolog, ott a szigeten, megtörtént – mikor ez után néhány nappal megértettem, hogy ez így van, hogy énnekem ez most már olyan képességem, mint a kaméleonnak, ha színt változtat vagy a villamos rájának ha leüti messziről a kis halakat: akkor hálát adtam istennek, hogy engem vert meg ezzel a hatalommal és nem mást, aki visszaélne vele. Mit tudom én, hogy ki vagyok, és hogy mik vagyunk mindannyian, akik jóknak és szeretőknek hisszük magunkat, mert irtózunk a vértől, és nem szeretjük látni a szenvedést. Ott, a szigeten, mikor a halálos félelem először váltotta ki belőlem iszonyú tehetségemet, mikor támadóm és gyilkosom nyöszörögve esett össze és terült el anélkül, hogy hozzányúltam volna – ott még áltathattam magam, hogy ami történt, önvédelemből történt, és gonosz szándék nem párosul szívemben agyammal rettentő erejével. De mikor a kereskedő, aki elment mellettem az utcán, száz lépés után összeesett és meghalt – és én égnek álló hajakkal ismertem fel ugyanazt a vonaglást és görcsöt eltorzuló arcán: akkor megvizsgáltam magam, és szívem verése elállt – eszembe jutott, hogy mikor elment mellettem, megirigyeltem őt szép kabátjáért, és szerettem volna magamnak is olyant. Akaratom, melyről azt hittem, belátás és megfontolás kormányozza, agyammal sötét mélységében, amiről nem tudok, ahol rejtve és szabadon és korlátlanul dolgozik a velünk született, soha meg nem változó ösztön – öntudatlan akaratom halálra ítélte a boldogtalant, mert szebb kabátja volt, mint nekem -, és átkozott tehetségem végrehajtotta az ítéletet. Ne szólj közbe, ne mentegess, ne beszélj – avagy nem álmodod-e gyakran ismerőseid, rokonaid, anyád és testvéreid halálát? Verejtékezve ébredsz, és sajnálsz őket, s azt hiszed, örülsz, hogy csak álom volt - pedig álmodban a felszabadult akarat dolgozott benned, álmodban kívántad halálukat, megölted őket: - és ha felméred napodat, mely ezt az álmot megelőzte, rájössz, hogy aznap megbántott valamivel, akit megöltél – görbén nézett rád, keményen szólt, vagy azt hallottad róla, hogy többet keres nálad. Ó, én szörnyű tapasztalatból tudom, hogy a legkisebb bánталomért halált kívánunk mindenkinek – halált, néha bánталom nélkül is, mert a ragadozó lakik bennünk, aki többet pusztít, mint amennyit elfogyasztani képes. Figyelj jól, Máriusz. Eddig háromszáz embert öltem meg, akikről, ha közbe nem jön ez az irtózatoss felfedezés, soha nem tudtam volna meg, hogy a halálukat kívántam. Nagy részük közönyös, ismeretlen járókelő – egy pillanatra találkoztam velük, talán az arcuk nem tetszett, vagy nem néztek rám barátságosan. De volt köztük sok jó barát és sok, akiről azt hittem, úgy szeretem, mint magamat. Emlékszel a mai emberre, aki a villamos előtt esett össze? Fél pillanatomat akarta elrabolni, előbb szállt le nálam. Megöltem, mert egy pillanatra az utamba állt.

*

Kábultan néztem körül. Örökké rejtély marad előttem, hogy kerültünk ide, a szobájába. Edmund Dale a szekrény mellett állt, hátrakulcsolt kezekkel, maga elé nézve.

- És megöltem a leányt, akit szerettem, és akiért meg tudtam volna halni, mert utána fordult egy angol katonatisztnak az utcán.

Lassan ereszkedtem a földre: kezeim zsebemben kotorásztak, öntudatlanul. Mintegy álomban rakosgattam ki mindent, ami nálam volt.

- Edmund Dale... - dadogtam, hideg verítékkal a homlokomon - ... nesze...itt van mindenem... akarod az órát? a pénzemet?...

A száját biggyesztette, vállat vont. Szórakozottan kotorászni kezdett a holmik között, néhány papírlap került a kezébe, belenézett.

- Aha – mondta és félredobta -, egy kis értekezés...a mi orvosaink ellen...ami, ha megjelenik, egy kicsit elrontja a hírnevüket... esetleg tönkreteszi őket...Persze, ha nyíltan le mernéd döfni kollégáidat, jobb volna... de hát a törvény...

Csúnyán nevetett:

- Nem bántlak, de csak azért mert megvetlek, és nincs dolgom veled. Csakolyan nyomorult vagy, mint én. A középkorban kevesebbet gyilkolták egymást, mert a nemes lovag nyílt harcban ölhetette meg a vakmerőt, aki palástjához ért, elmenőben. Ma sok törvény préseli össze bennünk a vadállatot – nagyobb az erő és több mellékutat talál magának.

Percekig sétált hátratett kezekkel, lehorgasztott fejjel. Később jutott eszembe, hogy ez idő alatt, a földön kuporogva, olyan mozdulatokkal figyeltem őt, lesunytt fejjel és meggörbített nyakkal, mint a farkas ketrecébe dobott kandúr. Megállt előttem.

- Ne félj Máriusz, távozz békében. És megírhatod, hogy a delejes halál megszűnt Melbourne-ben megírhatod, és megölheted kollégáidat néhány csípős szóval, a magatok módja szerint. Énnekem nincs mit keresni köztetek. Hála istennek, rájöttem, hogy állaton nem fog az én hatalmam, csak emberen. Az emberi fajta el fog pusztulni a földről, mert ösztöne megrohadt és elfajzott beteg lelkében – fel fogja falni önmagát, rettenetes mohóságában és gyűlöletében. A föld legundokabb fajtájának gyermeke, én, akiben öntudatra vált az ő bűne – utálattal dobom el mocskos családom nevét és hagyományát, hogy visszatérjek a tiszta és nemes bestiák közé, akik nyílt harcban marcangolják össze egymást, és akik közt, ha ki gyilkol, legalább bőrét viszi vásárra, hogy beteljen végzete, mely bűnre és halálra és pusztulásra hívta őt, élni a szelíd virágok és hallgatag fák és süket vizek közé...

*

Két hét múlva azzal a jelentéssel tértem vissza Amerikába, hogy a titokzatos betegség úgy, ahogy támadt, nyomtalanul elmúlt. Értekezésem megjelent, és feltűnést keltett. Edmund Dale-re nem gondoltam azóta, és nem beszéltem róla senkinek, ha eszembe jutott, elhessegettem magamtól, mint egy ostoba lázálmot. Néhány nappal ezelőtt kaptam hírt róla, hogy széttépve találták az erdőben: valami ritka nevű, csak állatkertekben látható vadállat feküdt mellette, úgy látszik, viaskodás közben pusztult el mind a kettő – a lelkész feje a bestia rettentő állkapcsa közt, összeszorult ujjai a bestia nyakán, alig lehetett szétválasztani őket.